

УДК 811.111'255.4:811.161.2

Варданян Марина Володимирівна
Криворізький державний педагогічний університет
(Кривий Ріг, Україна)

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД НАУКОВИХ ТЕКСТІВ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей перекладу наукових текстів літературознавчого спрямування. Увагу приділено дослідженню специфіки перекладу лексичних одиниць та термінології у науковому тексті. Основний акцент здійснено на англо-українських перекладах наукових текстів літературознавчого спрямування. Проаналізовано англomовні наукові тексти: монографію, наукові статті та енциклопедії з літературознавства.

Ключові слова: науковий текст, монографія, стаття, переклад, літературознавство.

Варданян Марина Владимировна
Криворожский государственный педагогический университет
(Кривой Рог, Украина)

АНГЛО-УКРАИНСКИЙ ПЕРЕВОД НАУЧНЫХ ТЕКСТОВ ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. Статья посвящена изучению особенностей перевода научных текстов литературоведческого направления. Внимание уделено исследованию специфики перевода лексических единиц и терминологии в научном тексте. Основной акцент осуществлено на англо-украинских переводах научных текстов литературоведческого направления. Проанализированы англоязычные научные тексты: монография, научные статьи и энциклопедии по литературоведению.

Ключевые слова: научный текст, монография, статья, перевод, литературоведение.

Vardanian Maryna V.
Kryvyi Rih State Pedagogical University
(Kryvyi Rih, Ukraine)

THE ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATIONS OF SCIENTIFIC TEXTS OF LITERARY DIRECTION

Abstract. The article is devoted to the study of the peculiarities translation of literary scientific texts. Attention is paid to the study of the specifics of the translation of lexical units and terminology in the scientific text. The main emphasis was placed on the English-Ukrainian translations of scientific texts of literary direction. English-language scientific texts were analyzed such as the monograph, scientific articles and encyclopedias on literary studies.

Key words: *scientific text, monograph, article, translation, literary studies.*

Євроінтеграційні процеси, що нині стрімко відбуваються в Україні, зокрема і в науковій сфері, зумовлюють, з одного боку, потребу в кількісному та якісному зростанні перекладної наукової літератури з різної фахової проблематики, а, з іншого, – презентацію світові вітчизняних наукових праць у їх перекладах англійською мовою. Ці процеси сприяють розвитку досліджень, що торкаються вивчення закономірностей перекладу текстів наукового стилю – від монографії до анотації.

Переклад англійських текстів наукового спрямування нині доволі затребуване явище серед фахівців різних галузей. Актуальними є питання як перекладу термінів, що презентовані у технічних, філологічних тощо науках, так і специфіці перекладу окремих наукових жанрів, зокрема монографії, статті. До цих проблем зверталися у своїх роботах І. Алексєєва [1], Л. Білозерська [2], А. Д'яков [3], Ю. Жлуктенко [4], Б. Климзо [5], В. Михайліченко та О. Хавкіна [6], С. Радзієвська [7] тощо. Попри велику кількість розвідок, що стосуються проблем перекладу наукової літератури, увага дослідників не приділялася особливостям перекладу наукових текстів – монографії, науковій статті та енциклопедичній статті літературознавчого спрямування, що стане за мету у цій розвідці. Матеріалом стали монографія Jonathan Culler *Literary Theory* [8], енциклопедичні словники літературознавчих термінів John Anthony Cuddon *A dictionary of literary terms and literary theory* [9] та Chris Baldick *The concise Oxford Dictionary of Literary Terms* [10], статті в періодичному науковому журналі *International Research in Children's Literature* [11].

Монографія – це результат наукового дослідження, а її специфічний текст є складним для перекладача та потребує спеціальної підготовки. Специфіка монографії визначається тим, що її читачем є вчений, фахівець у своїй галузі. Перекладач має передати читачу доволі великий об'єм теоретичних та емпіричних відомостей. В аналізованій монографії Jonathan Culler *Literary Theory* на рівні лексики виділено: наявність спеціалізованих термінів, що при перекладі мають еквіваленти в українській мові та закріплені у словниках, або передаються калькуванням. Водночас наявні терміни, що складають труднощі при перекладі, зокрема *narrative, novel* (при перекладі вжито перекладацьку трансформацію – конкретизація значення). Містить монографія загальнонаукову лексику (*poetics* – поетика, *epic* – епос, *lyric* – лірика, *drama* – драма, *genre* – жанр), що передається калькуванням, назви культурних епох, поняття методології гуманітарних наук, назви праць інших учених, вживаються абстрактні іменники. На граматичному рівні перевага надається теперішньому часу, вживанню складних речень, активних і пасивних, питальних і спонукальних конструкцій, неозначено-особових та безособових речень, вставних конструкцій та кліше, вживання особового займенника «Я», а також оцінної лексики.

Наукова стаття – другий з найуживаніших жанрів наукового стилю, що має свою специфіку та відповідно породжує особливості свого перекладу. Цю специфіку розглянуто на матеріалі статей в *International Research in Children's Literature*, що є рецензованим науковим виданням, до редколегії якого входять світові фахівці у галузі літературознавства. Журнал адресується дослідникам з

дитячої літератури, що визначає такі його риси: спрямованість на дитячу літературу як класиків, так і сучасності різних країн, а також виступає джерелом комунікації між різними етнічними спільнотами.

Статті мають суворі вимоги до своєї структури, а також до мови. Особливістю лексики визначено: термінологію, що, з одного боку, відповідає методологічним уподобанням автора публікації, а, з іншого, включає власне літературознавчі терміни. Специфікою термінології цього видання є вживання загальнонаціональних лексичних одиниць та словосполучень, пов'язаних з предметом дослідження дитячої літератури. Зокрема, така лексика як *child*, *teen*, *generation*, *children's books* охоплює сфери вжитку вікової психології, культури тощо. Містять статті велику кількість власних назв (прізвища учених, назви праць, творів), топонімів. Характерною рисою статей є вживання реалій, що зумовлені аналізом дослідників певної національної літератури.

У процесі перекладу наукових статей вживані такі лексичні трансформації: конкретизація значення слова (*young person* – юнак, юнка), заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (*children's book* – книги для дітей), перестановка слів (*adult – child relationship* – взаємини дитина – дорослий), генералізація значення слова (*other culture* – чужа культура).

Енциклопедичні статті – це специфічний текст, породжує перекладацькі труднощі. Метою енциклопедичної статті є повідомити певну інформацію. Її передача в англомовних наукових текстах супроводжується мовними засобами, про які йшлося під час розгляду монографії та статті. На відміну від монографії та наукової статті, енциклопедична стаття характеризується такою рисою як компресивність: вживання акроніму (*A – Arabic*), контекстуальних скорочень («Жанр» – «Ж.»), вживання умовних знаків (*). На рівні синтаксису енциклопедичні статті характеризуються неповнотою синтаксичних структур, вживанням пасивного стану, минулого часу, невеликою кількістю, або навіть відсутністю вставних слів та словосполучень, виділенням несуттєвої інформації комами. Водночас основними одиницями перекладу енциклопедичної статті є терміни та власні імена. Під час їх перекладу використовують еквіваленти та трансформації.

У проаналізованих англомовних наукових текстах визначаються такі тематичні групи термінів літературознавства:

1. Теоретичні школи та напрямки: *formalism* – формалізм, *new criticism* – нова критика, *phenomenology* – феноменологія, *structuralism* – структуралізм, *feminist theory* – феміністична критика, *post-structuralism* – постструктуралізм, *deconstruction* – деконструкція, *psychoanalysis* – психоаналіз, *post-colonial theory* – постколоніальні студії, *cultural theory* – культурні студії.

2. Літературний процес: *antiquity* – античність, *The middle ages* – середньовіччя, *Renaissance* – Ренесанс, *modernism* – модернізм, *postmodernism* – постмодернізм.

3. Жанри: *novel* – роман, повість, *poem* – поема, *fairy tale* – казка.

4. Викладова форма: *author* – автор, *narrator* – наратор.

5. Тропи: *alegory* – алегорія, *antithesis* – антитеза, *image* – образ, *metaphor* – метафора.

6. Сюжетно-композиційні: *plot* – сюжет, *theme (topic)* – тема, *issue* – проблема, *non-hero / hero* – антигерой – герой, *form* – форма, *character* –

характер, *problematic* – проблематика, *episode* – епізод, *figure* – фігура, *scene* – сцена.

За походженням терміни є: латинськими (*author, antiquity*), грецькими (*alegory, anti- hero, antithesis, character, episode*), французькими (*image, modernism, Renaissance*), деякі слова мають спільне походження в кількох мовах, наприклад, *тема* – нім. Thema, грец. thema, англ. theme.

Переклад літературознавчих термінів передається кількома способами:

1) Запозичення терміну (герой, форма, характер тощо) за рахунок транскодування.

2) Деякі терміни зазнають генералізації чи конкретизації значення (*novel, plot, issue*). Наприклад, *novel* у «Короткому оксфордському словнику літературознавчих термінів» має таке означення: *novel, nearly always an extended fictional prose * NARRATIVE, although some novels are very short, some are non-fictional, some have been written in verse, and some do not even tell a story.* (Переклад: Епічний жанр – це майже завжди розширена художня проза *НАРАТИВНА, хоча деякі епічні жанри дуже короткі, деякі не вигадані, деякі написані віршем, а деякі навіть не мають сюжету).

У перекладі *novel* замінено на дефініцію «епічний жанр» з огляду на розмитість поняття, що в українському перекладі матиме різні відповідники. В українському літературознавстві епічний жанр включає в себе такі великі (епопея, роман, повість) та малі (оповідання, новела) форми. Тож, під час перекладу варто виходити з контексту тексту, що перекладається.

При формуванні тезаріус основної лексики англомовних наукових видань на літературознавчу тематику словникова стаття формується так: реєстрове слово англійською мовою; визначення терміну англійською мовою, закріплене в англомовних словниках; український еквівалент та його закріпленість у словнику літературознавчих термінів. Наприклад: *genre – a style, especially in the arts, that involves a particular set of characteristics* – жанр.

Реєстрові лексеми складаються з однослівних термінів (*novel*), термінів-словосполучень (*cultural theory*), багатокомпонентних термінів чи термінів, що пишуться через дефіс або разом (*postmodernism, non-hero*).

Використання такого алгоритму перекладу наукових термінів та їхніх визначень українською мовою з англійської сприяє розв'язанню проблеми термінологічного забезпечення літературознавчої науки та оновлення терміносистеми, інтерес до якої останнім часом значно поживався.

Англомовні видання на літературознавчу тематику мають своє спрямування на наукову та освітню сфери. Тому тексти містять велику кількість груп назв таких як антропоніми, топоніми, назви організацій, назви журналів, що зумовлюють певну специфіку перекладу: трансформації, транскодування, калькування. У досліджуваних англомовних виданнях визначено такі групи назв:

1) Назви навчальних закладів, факультетів, кафедр, лабораторій. Назви навчальних закладів, що містять назви штатів (США, Австралія), провінцій (Канада), графств (Великобританія), земель (Німеччина), міст тощо перекладаються у такий спосіб:

а) До назви додається слово «штат», «місто» тощо. Такі трансформації доречно вжити при перекладі інформації про редколегію аналізованого

журналу «ІРЧЛ». *Senior Editor Kimberley Reynolds, Newcastle University, UK* – університет міста Ньюкасл, графства Стаффордшир, Велика Британія.

б) Топонім-іменник перетворюється у відповідний прикметник. Наприклад, з журналу «ІРЧЛ»: *Reviews Editor Justyna Deszcz-Tryhubczak, Wroclaw University, Poland* – Вроцлавський університет (Польща).

с) Якщо назва навчального закладу містить антропонім, при перекладі вводиться слово «імені» чи форма родового або називного відмінків. В аналізованих англomовних джерелах зустрічалися такі: *Executive Editor Mark MacLeod, Charles Stuart University, Australia* – університет Чарльза Стюарта (Австралія), сайт бібліотеки *University of Victoria* – університет Вікторії (провінція Британська Колумбія, Канада).

2) Назви журналів та газет не перекладаються, а транскодуються з урахуванням запитів користувачів перекладу, а до транскодованої назви журналу може додаватися у дужках її переклад українською мовою. Таке правило застосовано до перекладу аналізованого англomовного видання: *International Research in Children's Literature (IRCL)* – «Інтернешенел Ресearч ін Чілдренс Літераче», скорочено «ІРСЛ» (укр. – «Міжнародні дослідження з дитячої літератури»).

3) Назви громадських, наукових і технічних організацій, партій та ін. перекладаються повністю: *The International Research Society for Children's Literature (IRSCl)*– «Міжнародне товариство дослідників дитячої літератури» (ІРССЛ), *The Australasian Children's Literature Association for Research* – Австралійська асоціація дослідників дитячої літератури, *The Center for Young People's Literature and Culture* – Центр літератури та культури для молоді.

4) Географічні назви, які мають традиційні українські відповідники, зафіксовані у перекладних словниках. В аналізованих англomовних текстах географія доволі широка. Це пов'язано з огляду на міжнародний характер товариства (*International Research Society for Children's Literature*), членами якого є представники різних країн [58]: *Australia* – Австралія, *Belgium* – Бельгія, *Bulgaria* – Болгарія, *Canada* – Канада, *Czech Republic* – Чеська Республіка, *Denmark* – Данія, *Ukraine* – Україна тощо.

Висновок. У процесі роботи над перекладом англomовних наукових видань вбачається доцільним реалізацію алгоритму, що складається з трьох етапів. На першому етапі відбулося ознайомлення з текстом, читання наукового тексту без словника, далі – по тексту виокремлено професійні терміни та загальнонаукові, з яких складено тезариус. На рівні синтаксису виділені складні речення, звороти та вставні конструкції. Наступний етап передбачав власне переклад із застосування довідкової літератури, спеціалізованих та перекладних словників. На завершальному етапі – текст відредаговано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И.С. Алексеева– М.: Высш. образование, 2004. – 368 с.
2. Білозерська Л. Термінологія та переклад / Білозерська Л.П., Возненко Н. В., Радецька С. В. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. – 232 с.

3. Д'яков А. Основи термінотворення / Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. – К.: Видавничий дім «KM Akademia», 2000. – 218 с.
4. Жлуктенко Ю. О. Українська мова на лінгвістичній карті Канади / Юрій Олексійович Жлуктенко; післямова Р. П. Зорівчак. – К.: Наукова думка, 1990. – 172 с.
5. Климзо Б. Н. О переводе периодической научно-технической литературы с английского языка на русский / Б. Н. Климзо // Тетради переводчика: научно-теоретический сборник; ред. Леонид Бархударов. – М.: Международные отношения, 1976. – № 13. – С. 75 – 85.
6. Михайліченко В. Р. Англо-український переклад статей політичного спрямування / Михайліченко В. Р., Хавкіна О. М. // Тиждень науки. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13 – 17 квітня 2015 р. / Редкол.: Ю. М. Внуков (відпов. ред.) та ін. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2015. – С. 94 – 96.
7. Радзієвська С. Алгоритм перекладу нанонаукових термінів / С.О.Радзієвська // *Studia linguistica*. – 2012. – № 6. – С. 202 – 206.
8. Culler, Jonathan. *Literary Theory*. UK: Oxford University Press, 1997.
9. Cuddon, John Anthony. *A dictionary of literary terms and literary theory*. UK: John Wiley & Sons Ltd, 2013.
10. Baldick, Chris. *The concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. New York: Oxford University Press Inc, 2001.
11. "International Research in Children's Literature." [Online]. Available: <http://www.eupublishing.com/loi/ircl>. Accessed on: December 2, 2017.